

Political Philosophy
Политическа философия

ФИЛОСОФИЯ НА ЗАПАДНАТА СИСТЕМА ЗА СИГУРНОСТ И НЕЙНИТЕ ОСНОВНИ ОПОНЕНТИ

Добромир Добрев

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Резюме. Либералният Запад и неговата философия за сигурността се сблъскват с редица предизвикателства. От една страна, това са вътрешните проблеми на Запада, а от друга страна – различните в културно и цивилизационно отношение режими.

Keywords: Brzezinski, Kissinger, Fukuyama, Huntington democracy, Europa, Russia, China, USA.

В края на XX век политолозите определят политическите системи в страните от Западна Европа и Северна Америка като либерална демокрация. Опитите за определение на това съчетание не са един или два. Основно те се свеждат до три съществени характеристики. Това са наличието на механизми на политически избор, балансиран политически структури и стабилна политическа система. Освен това либерализмът се свързва със сравнително висока степен на икономическо развитие. Разбира се, условието е икономическата система да не е монополизирана от държавата. Много политолози, особено американските, смятат социално-икономическите фактори за решаващи. Един от тях – Сеймър Липсет, твърди, че колкото е по-богат даден народ, толкова са по-големи шансовете му да се развива демократично.

Аналогично е схващането на големия български banker Атанас Буров: „Демокрацията е голям лукс, господин Памукчиев. Много голям лукс. Тя, демокрацията, е цвете, което вирее само на богата, плодородна почва. Не на камънак, не на пущинак. Демокрация в Африка няма. Пустинята ражда пясъци и камъни. Тя не ражда хляб. Демокрацията расте при хляба. Има демокрация там, дето хлябът е по-мек и по-дебел – като в Англия и Франция, в Америка и Чехословакия“ (Памукчиев, 1990: 44).

Трудно е да се даде по-образно и разбираемо тълкуване, оцветено с нюансите на българската менталност.

Интересна е постановката на Франсис Фукуяма, който през 1989 г. обяви, че с появата на либералната демокрация световната история като такава е завърши-

ла. Неговата теза, развита във времето, когато рушаха Берлинската стена, звучи по следния начин:

„Изглежда, сме свидетели не просто на края на Студената война или на завършека на един определен период от следвоенната история, а на края на историята като такава, т.е. на крайната точка на световното идеологическо развитие и на универсалното установяване на западната либерална демокрация като окончателна форма на човешкото управление“ (Фукуяма, 1995: 291).

Концепцията е развита на фона на Хегеловата философия на историята. Хегел, който е предполагал, че в един абсолютен момент историята достига своята кълуминация – когато побеждава окончателната разумна форма на обществото и държавата.

Според Фукуяма по същество Хегел се е оказал прав. Макар че е предстояло да се случат много събития през годините, посоката и принципите на либерално-демократическата държава не са се променили. Тя е либерална, защото признава и защитава чрез закони човешкото право на свобода, и е демократична, защото съществува със съгласието на нацията.

Също така американският професор настоява, че не съществуват фундаментални противоречия, пред които либерализмът е безсилен и които биха се разрешили в рамките на някакво алтернативно политико-икономическо устройство. След като се справи с предизвикателствата на фашизма и комунизма през XX век, либералната държава успешно разрешава класовия въпрос. Национализмът и фундаментализмът също могат да бъдат успешно преодолені чрез лостовите на либералната демокрация.

Тези постановки предизвикаха множество критики и отключиха редица алтернативни концепции. Може би най-сериозното противопоставяне на универсалистката му концепция е възгледът, че историческите корени на модерната либерална демокрация се намират в християнството. Самюъл Хънтингтън твърди, че модерната демокрация е светска версия на християнската доктрина за универсалното човешко достойнство. Това се схваща от тази демокрация като нерелигиозна политическа доктрина за човешките права. Естественият извод е, че либералната демокрация не може да вирее извън християнските си извори.

Една от най-популярните реакции на тезата на Франсис Фукуяма за края на историята е публикуваната през 1993 г. – статия на споменатия Хънтингтън „Сблъсъкът на цивилизациите“. Интересът към постановките на Хънтингтън е толкова голям, че той публикува и книга със същото заглавие, издадена през 1996 г. Провокацията му идва не само заради противоположната на Фукуяма теза, но и заради категоричната и ясна визия относно цивилизационните отношения. Най-общо, той твърди, че опасностите в съвременния свят са свързани с конфликти между групи от различни цивилизации. По-конкретно, думите му звучат така: „Главната теза на тази книга е, че културата и културната идентичност, която в най-широк смисъл е цивилизационна идентичност, формират моделите

на обединяване, дезинтеграция и конфликти в света от времето след Студената война“ (Хънтингтън, 2002: 20).

Възприемайки моделите на О. Шпенглер и А. Тойнби за цивилизационното развитие, той прави няколко извода за тенденциите в края на XX век.

На първо място, световната политика е многополюсна и мултицивилизационна. Не се осъществи формирането на универсална цивилизация по западните стандарти, нито пък се наблюдава прозападна ориентация на обществата, принадлежащи към Запада. След разпадането на СССР съперничеството между свръхсилите е заменено от сблъсъка на цивилизациите. Хънтингтън отива и още по-далече, заявявайки, че „най-разпространените, значими и опасни конфликти няма да бъдат между социалните класи, между бедните и богатите или между други икономически дефинирани групи, а между народи, принадлежащи към различни културни общности“ (Хънтингтън, 2002: 23). Съответно най-опасните конфликти потенциално са заложени в разломите (границите), разделящи цивилизациите.

На второ място, равновесието на силите между цивилизациите се променя. Това е свързано най-вече с отслабващото влияние на Запада. Хънтингтън не пропуска да отбележи нарастващата икономическа, политическа и военна сила на азиатските цивилизации. От друга страна, демографският взрив в ислямските общности води до дестабилизация както при тях, така и при съседите им.

На базата на всичко това следва естественият извод, че възниква нов световен ред, основан на цивилизационен принцип. Близките в културно отношение страни си сътрудничат и привличат, докато опитите да бъде прехвърлено едно общество от една цивилизация в друга са обречени. Интересни за нас са разсъжденията на Хънтингтън, когато става дума за отношенията на България със западния свят.

„Българите и румънците разбират големите предимства, които биха имали, ако станат част от Запада и бъдат приети в неговите институции; те обаче същевременно се идентифицират със своята православна традиция; а що се отнася до българите – те подчертават и исторически тясната си връзка с Русия и Византия“ (Хънтингтън, 2002: 227).

Това без съмнение обяснява трудната адаптация на двете страни в европейските традиции и институции. Хънтингтън говори в прав текст, че страните, които са постигнали напредък в демокрацията и пазарната икономика, са отделени от страните, които не са толкова успешни, чрез линията, минаваща между католицизма и протестанството, от една страна, и православието от друга. Ясно е, че културната и религиозната идентификация оказва влияние върху икономическото развитие. Тук говорим за две европейски страни, а ситуацията се усложнява още повече, когато се налага западният модел в други части на света. Американският политолог е наясно, че универсалистките претенции на Запада го въвличат в конфликт с други цивилизации, като това особено ясно личи в отношенията с исляма.

Негово е твърдението, че оцеляването на Запада е свързано с нагласата му да възприеме своята цивилизация като уникална, а не като универсална. Приемането на тази постановка и съответно на мултицивилизационния характер на световната политика би предотвратило глобалната война между цивилизациите.

След събитията на 11 септември 2001 г. някои обявяват Хънтингтън за политически ясновидец, който е предрекъл усиляването на ислямския екстремизъм.

Збигнев Бжежински също оценява подобаващо тази концепция и твърди, че тя ще предизвика революция в представите за международна политика. Неслучайно в една от последните си книги, имам предвид „Стратегическата визия“, той е озаглавил първата част „Отстъпващият Запад“. Корените на това отстъпление са дълбоки и те трябва да се търсят не в някаква политическа или икономическа криза, а в липсата на обединяващи света послания. Когато казваме Запад, ние разбираме двете му основни съставляващи – Америка (САЩ и Канада) и обединената в структурите на Европейския съюз Европа. Нека ги разгледаме в посока посланията им през последните 15 – 20 години. Водещата свръхсила на съвременното – САЩ, е винаги в ползването на останалия свят и това е един достатъчно критичен поглед. Основният въпрос е дали Америка ще успее „да преобразува своята сила в лидерство, внушаващо морална легитимност“ (Бжежински, 1994: 109).

Това е въпрос, зададен още в началото на 90-те години на XX век, когато САЩ се превръщат в единствената световна суперсила. Нещо повече, те са поставени в уникалната ситуация да нямат реална конкуренция и алтернатива като такава сила. Заслужава си да проследим предизвикателствата пред Америка през това последно десетилетие на XX век. Бжежински счита, че САЩ се превръщат в модел за национална държава от нов тип, по-гъвкава и по-отворена към останалия свят. Америка е наречена – „каталитична“ държава. Такива са държавите, които оказват влияние върху съседите си и предизвикват подражание сред поотдалечените от тях страни. Такава е била Франция след революцията от 1789 г. Новите политически идеи, носени от щиковете на Наполеоновите войници, бързо се разпространяват в Европа и Америка. Националната държава се превръща в „централна суверенна единица на световните дела“ (Бжежински, 1994: 101).

В края на XX век нещата се променят. Държавният суверенитет все повече се измества от идеята за взаимната зависимост на държавите в един глобален свят. Настъпва времето на САЩ – държавата, на която се възхищават, подражават и ненавиждат. Нейното влияние върху останалия свят е огромно. Бжежински посочва редица факти за това влияние, но аз ще се спра само на медийното присъствие на САЩ в края на века.

„Статистиката свидетелства, че повече от 80% от глобалното разпространение и производство на информация идва от Америка и че над 50% от филмите, които се прожектират по световните екрани, са американски (като процентът на телевизионните скечове, произведени в САЩ, е още по-голям). Няма държава,

която поне приблизително да се сравнява със Съединените щати по разпространение на телевизионни програми в чужбина“ (Бжежински, 1994: 102).

Трябва да уточним, че това е само един от елементите на американското влияние върху света. Отбелязвам го, защото медийно-културното влияние се възприема най-бързо и формира силна тенденция за подражание към американския начин на живот. Интересното за нас е, че това подражание намира своето продължение и в политиката. В последното десетилетие на XX век темата за човешките права доби глобален характер. Не може да се избяга от натрапчивото усещане, че американската привързаност към идеята за свободата на личността вече не е само американска...

Тези прекрасни тенденции обаче водят и към постепенно намаляване на възможностите на САЩ за упражняване на глобална власт. Без съмнение, разширяващите се права стават препятствие за упражняването на власт. Отделните държави предявяват претенции за равенство и тези претенции се превръщат в права. Това, от своя страна, налага ограничения на Америка като свръхсила. Може да се твърди, че доминацията на САЩ е колкото реална, толкова и измамна.

Бжежински обръща специално внимание на разминаването между американската глобална сила и американския глобален авторитет. Необходимостта от легитимност, основана върху споделени ценности, е задължително условие за поддържане на американската хегемония. Адекватни ли са американските ценности към формирация се нов световен ред? Какъв начин на живот предлага американската идея за свобода? Всичко това отново ни връща към зададения вече въпрос – ще успеят ли САЩ да преобразуват силата си в лидерство, основано на морална легитимност?

Проблемите пред решаването на този казус не са един или два. Значителна част от тези проблеми са икономически. В края на XX век САЩ могат да се „похвалят“ с национален дълг в размерите на 4 трилиона долара. Това е съчетано с търговски дефицит, който, от своя страна, ги тласка към нови заеми. Ниските темпове на увеличаване на производителността в сравнение с основните конкуренти задълбочават проблемите в икономиката. Бжежински обаче е уверен, че САЩ ще се справят с тези предизвикателства. От позицията на времето можем да се уверим в неговата правота. Твърденията му, че Америка ще преодолее икономическите проблеми много по-лесно от социалните и културно-философските, се оправдаха. Ако приемем, че социалната категория определя качеството на живот вътре в американското общество, а културно-философската е свързана с американските ценности и убеждения, разбираме, че това са трудните за решаване задачи.

САЩ се превръщат в общество, в което упадъкът на морала е съпътстван с нарастване на материалното и плътското себеудовлетворяване. Този процес, наречен от Бжежински „позволяваща корнукопия“ (Бжежински, 1994: 75), изгражда обстановка, в която личният и колективният хедонизъм се превръщат

в доминантен модел за поведение. Ако приемем, че себеудовлетворяването е норма, тоест човек е в правото си да има това, което поиска, моралните критерии стават излишни. Разликата между „добро“ и „зло“ се размива. Те са заместени от „законно“ и „незаконно“. По този начин съдебната система замества морала и църквата.

Тези процеси, без съмнение, се отразяват зле на семейството, което винаги е било в основата на американския начин на живот.

Предупреждението на Бжежински се фокусира върху факта, че общество, доминирано от корнукопични претенции, ще накърни глобалната привлекателност на американския социален модел. Нещо повече, този модел поражда големи материални очаквания сред бедното мнозинство в света. Когато тези очаквания останат неудовлетворени, това ще доведе до разочарование и гняв сред огромни човешки маси.

Това, което се случва през първите 10 – 15 години от новото хилядолетие, само потвърждава неговите прогнози. Глобалните тенденции в движението на човешки маси от Изток на Запад, смесването на различни култури и религии в големите градове на света показва колко са трудни за реализация идеите на мултикултурализма. Преклонението пред американската и въобще западната действителност се заменя с гняв и неудовлетвореност, особено сред арабските ислямисти. Това ни дава основание на един по-късен етап да разгледаме състоянието и перспективите на мултикултурализма.

Завръщайки се към проблемите на САЩ в края на XX век, съвсем резонно е да се разгледат алтернативите. Има ли държави, които в този период са могли да заменят световния лидер.

Нека започнем с икономически силната и високотехнологична Япония.

„Японското национално чувство за уникална идентичност, сплотеността на цялото общество, способността му да поражда общо чувство за целенасоченост, непоколебимото преследване на дългосрочни стратегически цели – всичко това в съвкупност отново изгласква Япония в предните редици на световните икономически сили“ (Бжежински, 1994: 125).

Тези констатации са актуални въпреки продължилата няколко години рецесия в средата на 90-те години на XX век. Утвърдила се като третата икономика в света, Япония може да допринесе за подкопаването на ключови сектори в американската индустрия. Нека да си припомним инвазията на японските автомобили, довела до огромни загуби за гигантите от Детройт. Можем да споменем, че в края на XX век се беше разразила истинска психоза в САЩ относно японската икономическа заплаха и очакване тя да прерасне в политическа и военна.

Тези очаквания не се оправдаха и можем да твърдим, че Япония не направи крачката към глобално лидерство и съперничество със САЩ. Причините са много, но трябва да се отбележи, че страната нямаше съблазнително социално или философско послание към света. Неслучайно Бжежински дава пример със

задръстените и пренаселени японски градове, които не могат да бъдат модел за жизнен стил. Сложният и неразбираем за другите език също засилва чувството на дистанция и уникалност. Не на последно място е енергийната и суровинна зависимост на Япония от външни пазари. Това, комбинирано с традиционното след Втората световна война нежелание на страната да увеличава и развива военната си мощ, дава отговор на въпроса за несъстоялото се глобално лидерство. В началото на XXI век Япония е разглеждана от Бжежински повече в контекста на връзките между САЩ и Китай, като мост между тях.

Много по-различни са възможностите на Европа да бъде алтернативен модел на американското глобално лидерство. Най-малкото защото Европа е силна там, където Япония е слаба. В културно и цивилизационно отношение през изминалото хилядолетие Старият континент е в авангарда на човечеството. Трудно е да се оспори фактът, че модерните политически теории имат своя генезис в Европа. Господстващата в Западния свят либерална демокрация води своето начало от Великобритания и Франция. Икономическият потенциал на Обединена Европа, с нейните 500 милиона потребители и високо развити технологии, дава основание за лидерство в глобалния свят. Ако погледнем в езиково отношение, редица държави в света използват английски, испански, португалски и френски език, приемайки и значима част от съответната култура. Великите географски открития, съчетани с колониалните завоевания на Европа, предпоставят нейната водеща роля в съвременността. Европейските държави, имайки предвид тези от западната част на континента, винаги са имали визията и стремежа към глобално господство. Много често това ги е въвличало в кръвопролитни войни помежду им и неслучайно нашият континент беше арена на идеологическите сблъсъци и световните конфликти през XX век. Никой не може да отрече, че Европа може да се разглежда като своеобразна лаборатория на световното идеологическо развитие. Големите метамитове и сблъсъците на хипертрофирания национализъм написаха кървави страници в историята на Стария континент. След Втората световна война европейските нации показаха воля за обединение и мирно развитие.

Създадената през 1952 г. Европейска общност за въглища и стомана от Западна Германия, Франция, Италия и страните от Бенелюкс постави началото на най-успешния регионален съюз. От 1992 г., когато в Маастрихт официално е подписан договорът за създаването на ЕС, до днес 28 европейски държави са негови пълноправни членове. Икономическите показатели на ЕС са впечатляващи. Той създава над 25% от световния икономически продукт, явявайки се най-големият световен износител, а също и най-голям вносител.

Въпреки икономическия си просперитет Европа в настоящия момент трудно може да бъде определена като алтернатива на американското глобално лидерство. Успешният процес на обединение е факт, но пред европейските държави остават много подводни камъни. Ако приемем, че Германия и Франция са

локомотивът на задълбочаващата се европейска интеграция, то политиката на Великобритания съвсем не е толкова проевропейска. Англичаните се отнасят резервирано към прекаленото сближаване в Европа, запазвайки специални отношения със САЩ. В тази връзка можем да твърдим, че предстоят още много усилия по пътя към политически единен ЕС.

Като проблем може да се посочи и традиционният в миналото европейски национализъм. Макар и много променен и ограничен след поуците от двете световни войни, той все пак се проявява в редица държави.

Тази тенденция е пряко свързана с провала на европейския мултикултурализъм. За някои думата „провал“ може да звучи прекалено силно, но събитията, случили се на Стария континент през последните години, ни дават основание да използваме точно нея. Наглият разстрел в редакцията на френския вестник „Шарли ебдо“ постави ребром въпроса за една от най-важните опори на либералната демокрация – свободата на словото. Милионите европейци, които излязоха по улиците на своите градове с надпис „Аз съм Шарли“, бяха красноречивият отговор на религиозния фанатизъм. Трагедията в Париж за пореден път постави мултикултурализма в центъра на остър дебат.

Концепцията за мултикултурализма в Европа стана актуална с притока на милиони имигранти от Северна Африка и Близкия изток. Те носят със себе си арабската и мюсюлманската традиция и култура и създават в центъра на Европа копия на родните си общности. Много са редки случаите, когато се наблюдава желание за интеграция и приобщаване към традициите на приемащата страна.

Редица събития през последните години обаче ни карат да преосмислим културната толерантност, към която Европа сякаш се придържаеше. Ислямският фундаментализъм и радикализацията на родени в Европа мюсюлмански младежи поставят много въпросителни пред европейските мултикултурни практики.

Интересна трансформация се наблюдава в Холандия – една от най-отворените за различните култури държава. Холандия е богата страна, поради което е притегателен център за имигранти от цял свят. Приблизително 11% от нейното 16-милионно население са хора, дошли от други страни. А ако се добави и второто поколение – младите хора, родени в имигрантски семейства, то делът на чужденците нараства до 20%.

Сериозният приток на чужденци в Холандия започва през 70-те години на миналия век, когато в страната са поканени работници от Мароко и Турция. Тях никой не се старее да ги интегрира, защото се смята, че след време те така или иначе ще се върнат по родните си места. Дори напротив – мароканците и турците са насърчени да запазят своята културна автономия и да се сдружават на етнически признак. От 1974 г. децата на чуждестранните работници получават възможност да изучават майчиния си език в холандските училища.

През 80-те години вече е ясно, че повечето от работниците гости няма да се върнат в родните си страни. Макар че по това време терминът „мултикултурали-

зъм“ все още не се използва, холандското правителство го прилага на практика. Мигрантите официално са обявени за „етнически малцинства“, чиято културна уникалност трябва да се насърчава.

В същото време започва сериозно реструктуриране на холандската икономика. Страната се деиндустриализира и към края на десетилетието значителна част от турците и мароканците вече са безработни. Те започват да тежат на социалната система, но дори и тогава в холандското общество се смята за политически некоректно да се обръща внимание на този факт.

Междувременно поради концентрацията на имигрантите в големите градове те вече са половината от населението на Амстердам и Ротердам.

През януари 2000 г. Пол Шефер – холандски историк и политик, пише статия с красноречивото заглавие „Мултикултурната трагедия“. Авторът поставя диагноза на холандското общество: слаба интеграция, нарастваща сегрегация и бързо увеличаване на мюсюлманското население.

Шефер констатира, че уважението към културните различия е надделяло над защитата на принципите на либералната демокрация, и призовава холандците към „цивилизационна офанзива“ (<http://armymedia.bg/?p=19101>).

През следващите години отношението към имигрантите става все по-резервирано. Получаването на холандско гражданство вече е много трудно, задължителните курсове по холандски език вече не са безплатни. За имигрантите се въвежда тест по холандски език и култура. През ноември 2004 г. ислямски фундаменталист убива режисьора Тео ван Гог и това отприщва вълна от протести и демонстрации. Регистрирани са и случаи на нападения срещу джамии и мюсюлмански училища.

През 2011 г. позицията на холандското правителство по отношение на мултикултурализма се ожесточава още повече.

Приет е нов закон за интеграцията, представен от вътрешния министър в парламента по следния начин: „Правителството споделя социалното недоволство от модела на мултикултурното общество и планира да смени приоритета, като постави на преден план ценностите на холандския народ. В новата интеграционна система централна роля ще имат именно тези ценности“ (<http://armymedia.bg/?p=19101>).

Примерът с Холандия е показателен и в същото време не е единствен за случващото се в Европа. Дебатът за интеграцията на имигрантите се изостри през 2010 г. след излизането на книгата на Тило Зарацин „Германия се самоунищожава“. Той е от хората, които формират общественото мнение в страната, зам.-директор на „Бундесбанк“. Освен категоричното заглавие книгата защитава още по-категоричната теза, че политиката на мултикултурализма ерозира германската култура и прави държавата „по-глупава“. След критиките Зарацин подава оставка, но дебатът не стихна.

През октомври същата година германският канцлер Ангела Меркел признава, че опитът да се изгради мултикултурно общество в Германия се е провалил.

На международната конференция за сигурност в Мюнхен през февруари 2011 г. британският премиер Дейвид Камерън също обявява за провал дългогодишната политика на страната си в тази област. Неговите констатации подчертават, че липсва интеграция на мюсюлманите в британското общество и това подхранва екстремизма сред тях. Идеята, която лансира британският премиер, е за „обща национална идентичност“, която да замени мултикултурализма и да намали различните форми на екстремизъм. Нещо повече, Камерън се обявява срещу пасивната толерантност и призовава за по-различен либерализъм, наречен от него „либерализъм с мускули“ (http://www.dnevnik.bg/sviat/2011/03/08/1055520_liberalni_muskuli_sreshtu_multikulturalizma).

Сходна се оказва и позицията на тогавашния френски президент Никола Саркози. Той също нарича провал политиката на френската държава по отношение на имигрантите. Различията трябва да се уважават, но според него не трябва да се поощряват общности, които не се вписват в местните традиции. Тезата на Саркози е, че във Франция има национална общност и имигрантите трябва да са част от нея. Ако не желаят това, те не са добре дошли в страната.

Ако се върнем още назад във времето, ще видим, че проблемът с интеграцията на имигрантите се прояви остро във Франция през 2005 г. Тогава имаше масови безредици и улично насилие, предизвикани от арабската общност, след като полицаи застреля арабски младеж. В Париж и още няколко града горяха коли, грабеха се магазини, в редица райони цареше хаос. На всички беше ясно, че затаяваните с години проблеми излизат наяве и трябва да се търси решение.

Франция е страната, в която живеят най-много мюсюлмани в сравнение с другите европейски държави. Цифрата е около 5 милиона. Не може да се отрече, че властите се опитват да излязат от лошите практики на мултикултурализма. Последователно бяха забранени забрадките в държавните училища и носенето на бурки на обществени места. Задължителните езикови курсове за всички имигранти акцентират върху френските ценности и обичаи, правата на жените и исторически обзор на Франция. В края им участниците трябва да дадат съгласие, че ще ги спазват.

Всичко това превърна темата за запазване светския характер на обществото в една от основните теми по време на президентските избори през 2012 г. Ще припомня, че на тях лидерката на крайната десница Марин льо Пен получи трети резултат. Ако във Франция имаше избори след разстрела на журналистите от „Шарли ебдо“, то тя щеше да е победител поне на първия тур според социолозите. Трагедията, случила се на 7 януари 2015 г., тепърва ще бъде анализирана. Но е ясно, че това не е само френски и дори не само европейски проблем. Това е проблем на западното разбиране за свободата на словото и неприемането на тази свобода от ислямския фундаментализъм. Защитата на универсалността на правата е избор на либералната демокрация.

Културните различия предизвикват сблъсък, но също така ни мобилизират в търсене на адекватен отговор. Дали Европа ще намери най-точния отговор на предизвикателствата, ще покаже бъдещето. Към настоящия момент тя е най-близкият съюзник на САЩ и не може да се разглежда като негова алтернатива. Европа все още е обърната повече към себе си, отколкото към останалия свят.

Обърнатата към себе си и своите вътрешни проблеми Европа проспира руската агресия в Крим и Източна Украйна. Събитията там потвърдиха мнението, че ЕС е икономически гигант, от една страна, и политическо джудже, от друга. За пореден път липсата на механизми за бърза политическа реакция на европейските държави ги постави в ролята на наблюдател.

Кризата в Украйна отново породила разговори за изграждането на европейски въоръжени сили. Председателят на Еврокомисията Жан Клод Юнкер „възкреси“ идеята, като посочи, че общите въоръжени сили ще допринесат и за единна външна политика, и за обща политика на сигурност. В конкретната обстановка това ще означава и знак към Русия, че Европа може да отстоява своите ценности. Интересен факт е, че идеята беше подкрепена от германския канцлер Ангела Меркел. Макар и с уточнението, че това е „бъдещ проект“, канцлерът подчертава необходимостта от задълбочаване на военното сътрудничество в ЕС.

Очакванията са дебатът върху тази идея да продължи по-време на юнската среща на върха на Съюза (2015 г.). Може да предположим, че сега този проект ще получи по-голяма устойчивост, отколкото при първия опит през 60-те години на XX век. Тогава немският политик и първи председател на Европейската комисия (1958 – 1967) Валтер Халщайн прави опит да прокара идеята за европейска отбранителна общност.

Разбира се, към настоящия момент въпросите около това предложение са повече от отговорите. На първо място, как ще се координират функциите на една обща европейска отбрана с НАТО и няма ли да има дублиране? Финансирането на подобно начинание също е важен въпрос въпреки твърденията, че това ще донесе икономии от порядъка на 120 милиарда евро годишно на страните членки. Не е ясно какво ще стане с вноските, които се плащат към НАТО, и дали евентуалното им намаляване няма да срещне отпор от САЩ? Друг въпрос е как ще бъде убедена Великобритания, която традиционно гледа скептично към задълбочаването на интеграцията, включително и на въоръжените сили?

Не на последно място е въпросът дали обединените въоръжени сили не трябва да бъдат следствие от обща външна и отбранителна политика на ЕС, която все още не е факт? Както се казва, не поставяме ли каруцата пред коня?

Интересна ще бъде реакцията на САЩ, които винаги са искали повече ангажименти от Европа във военното сътрудничество.

Ако погледнем по-глобално отношенията САЩ – Европа, ще открием две възможности.

„Факт е, че Западна Европа, а това в нарастваща степен важи и за Централна Европа, си остава до голяма степен американски протекторат, като съюзните държави пазят спомена за васалите и сателитите от древността. Това не е здравословна ситуация нито за Америка, нито за европейските нации... Но всяко ефективно американско обвързване с изграждането на Европа трябва да се ръководи от яснота по отношение на това каква Европа предпочита и е готова да подкрепя Америка – равностоен партньор или младши съдружник, и по отношение на евентуалния обseg както на Европейския съюз, така и на НАТО“ (Бжежински, 1997: 71 – 73).

Всъщност Бжежински не оставя никакво съмнение в посоката, която според него е правилна, призовавайки Америка категорично да потвърди, че приема Европа за свой глобален партньор.

Обръщайки се към системата за сигурност, това означава, че политическото обединение на Европа ще доведе до равнопоставеност със САЩ в НАТО. Точно по линията на тази равнопоставеност са и призивите на САЩ към европейските държави поетапно да увеличават военните си бюджети и съответния принос във финансирането на отбранителния пакт.

Тук говорим за едно истинско взаимно партньорство между Съединените щати и Европейския съюз в регулирането на кризи. Приемаме, че икономическото обединение на Европейския съюз ще даде предпоставки за сериозни крачки към по-голямо политическо единство. Засилената политическа интеграция е в основата на по-голяма последователност на Общата политика за сигурност и отбрана (ОПСО), въведена от Лисабонския договор. Европейските държави нямат друг избор, освен да увеличат военните си бюджети, за да постигнат чувствителен напредък в трансформацията на въоръжените си сили и засилване на експедиционните им способности. Нещо повече, пропастта между бойните способности на Европейския съюз и Съединените щати би трябвало да се стесни, най-вече поради взетите мерки за засилване на ефективността – включително стандартизация на оборудването и обединяване на различни средства.

Това ще доведе до нова трансатлантическа политическа сделка, в която Съединените щати приемат засилената роля на Европейския съюз в НАТО срещу укрепването на европейските способности. Лично аз мисля, че поне в близък и средносрочен план европейските съюзници няма да отхвърлят водещата роля на САЩ.

Сериозно предизвикателство пред Запада и неговата доктрина за сигурност се явява политиката на Русия след разпадането на СССР.

Когато се разглежда руската политика след 1989 г., не трябва да се подминава огромното разочарование както на елита, така и на обикновените хора от загубения статут на световна „суперсила“. Руснаците са убедени, че страната им е сериозно ошетена от новите геополитически реалности. Към това трябва да прибавим и неуспеха на либерално настроените демократи около Борис Елцин да проведат радикални реформи. Според редица анализатори това е бил предиз-

вестен провал. Много е трудно в страна, която няма никакви демократични традиции, да се изгражда, и то ускорено, западният либерален модел. Нещо повече, в началото на 90-те години Русия само формално беше преодоляла тоталитарния строй и неговите „завоевания“. Преобладаващата част от населението никога не е приемала (и не е познавала) либерално – демократическия модел. Освен сериозната изостаналост трябва да подчертаем и дълбоката идеологическа обремененост на това население. Като прибавим към това унижителната загуба на територии и тежката икономическа криза, се вижда, че опитът за демократични реформи по времето на Елцин е бил трудно осъществим.

Цялата тази обстановка засилва уважението ни към големия руски икономист и демократ Егор Гайдар, който полага началото на реформите. Всъщност либерализацията на цените през 1992 г. официално легализира пазарната икономика в Русия и предотврати опасността от масов глад и неизбежните кръвопролития на тази основа. Без съмнение, неговите болезнени и много критикувани от опонентите му реформи бяха в основата на бъдещия ръст на руската икономика. Не трябва да се забравя, че точно Гайдар предупреждаваше, че Русия в никакъв случай не трябва да разчита единствено на своите природни ресурси в опитите си за икономически просперитет. Предупреждение, което явно не е чуто от настоящите управляващи в страната, които достатъчно дълго се възползваха единствено от възходящите цени на нефта и газа.

Тук ще отбележа, че точно в този период руските демократи имаха нужда от по-енергична подкрепа от правителствата на САЩ и Европа за своите амбициозни проекти. Ако я бяха получили, може би самата Русия щеше да поеме в друга посока, различна от конфронтационната политика на Путин. За съжаление, непоследователната и на моменти пренебрежително-снизходителна политика на западния свят към демократичните реформи в Русия предопредели техния неуспех.

Мечтателите-реформатори, които Елцин беше събрал около себе си, постепенно бяха изблъскани в периферията на политическия живот. На тяхно място се появиха, а може би е по-правилно да се каже се завърнаха, традиционната номенклатура от съветските времена, военните и служителите от специалните служби, водени от новия силен човек в Кремъл – Владимир Путин.

По стара руска традиция Путин първо беше посочен от предшественика си Елцин, след което беше избран за президент. Неговото избиране съвпадна с възходящото развитие на руската икономика. Повишението на цените на енергоносителите и политиката на Путин да увеличава техния добив, без съмнение, беше в основата на икономическия подем. Само ще припомня, че цената на петрола през 1998 г. е била около 11 долара за барел, през 2006 вече е 61 долара, а в началото на 2008 достига 120 долара за барел. Това дава възможност да се постигне бюджетен излишък и да се увеличат разходите за заплати в бюджетната сфера, както и парите за образование и здравеопазване. Постигането на социална стабилност е важна част от политиката на Путин.

Колкото до политическите хоризонти на „модела Путин“, сравнително скоро се разбра, че той върви към възкресяване на репресивните органи и легитимация на авторитаризма.

Можем да кажем, че идването на Путин бележи края на един „романтичен“ период в отношенията между Запада и Русия. Възможностите за сближаване, породени по времето на Горбачов и продължени от наивните оптимисти-реформатори на Елцин, все повече се изчерпват. Интересен е въпросът кое кара Путин да промени водената от неговия предшественик политика?

Причините могат да бъдат търсени в различни посоки. Всеки, който е запознат с руската история, политика и философия, е наясно с противоречивото отношение на руснаците към западния свят. Че Русия не е Европа, е казвано много пъти. По трудно е да се отговори какво точно е Русия. Постоянната раздвоеност между Европа и Азия по парадоксален начин е свързана с понятието „цялостност“ (цельность). Търсенето на цялата истина, на цялостно възприятие на света и човека е характерно за руските мислители, без значение дали са се определяли като „славянофили“, или „западници“. Най-известният руски философ Владимир Соловьов през XIX в. разработва цялостна философия на всеединството.

„Целостността на християнския Изток се противопоставя на рационалистичната раздробеност и разсеченост на Запада. За пръв път това становище е формулирано от И. Киреевски и се превръща в основен руски мотив, вкоренен в дълбините на руския характер“ (Бердяев, 1994: 29).

Ако се доверим на Николай Бердяев в търсенето на корените и предпоставките за противоречивото руско поведение към Запада, не трябва да пропускаме и още един неоспорим факт. Това е липсата на либерална идеология, която да приобщи страната към духовните ценности на Европа.

„Твърде е важно да отбележим, че либералните идеи в Русия винаги са били слаби и че у нас никога не са съществували либерални идеологии, които да са спечелвали морален авторитет и да са вдъхновявали“ (Бердяев, 1994: 36).

Това предпоставя и липсата на каквито и да е демократични традиции в Русия и в бившия Съветски съюз. Тоталитарната болшевишка доктрина, властвала над седемдесет години, още повече засили объркването на руснаците и недоверието към доскорошния идеологически враг.

Като правоприемник на СССР, Русия се надяваше да наследи и неговата геополитическа роля. За нейно съжаление обаче, единственият аргумент за това бяха оръжията и фактът, че тя разполага с втория по-сила в света ракетноядрен потенциал. Нито в политически, нито в икономически план Русия можеше да се похвали с някакви постижения, даващи ѝ статут на голям играч. Напротив, жестоката икономическа криза от края на 80-те години на XX в. и загубата на редица територии в Прибалтика, Европа и Азия поставиха под сериозно съмнение геополитическия и статут.

Пред Русия имаше две възможности. Да се възползва от икономическата и

политическата помощ на САЩ и Европа и да тръгне по-пътя на демокрацията. Или както много пъти в своята история, да потърси различията си със Запада и да поеме по-някакъв свой „уникален“ път на развитие.

От позицията на времето ние знаем отговора на този въпрос. Лично аз не съм убеден дори, че реалностите позволяваха друг ход на събитията в Русия. Съществена роля за това изигра и руското разочарование от несъстоялото се „стратегическо партньорство“ със САЩ.

Флиртът със Запада приключи и руснаците намериха убежище в национализма и мечтата за възстановяване на геополитическото си величие. Името, което свързваме с този процес, е на наследилia властта от Елцин руски президент Владимир Путин.

Позицията на Путин се основава на увереността, че използвайки енергийните ресурси на Русия, може да се възстанови нейната тежест в международната общност. Още преди да застане начело на страната, бившият чекист защитава докторска дисертация, в която обосновава горната теза.

„Путин търси модел за изход от кризата, в която се намира Русия по времето на Елцин. Дисертацията се базира върху няколко реални факта: Русия притежава 6% от световните залежи и 10% от световното производство на нефт; 31% от световните запаси и 22% от световното производство на природен газ. Същевременно тя контролира 90% от маршрутите на преноса на енергоносители през цялата територия на страните от СНГ (Съдружество на независимите държави)... Тези факти правят не особено труден извода, че петролът и природният газ могат да се превърнат в ключов елемент на икономическа стратегия, която, от една страна, не изисква големи инвестиции, скъпи технологии, свръхквалифицирана и високообразована работна сила, а от друга нейният „продукт“ може лесно да бъде превърнат в международно влияние и власт“ (Кънчев, 2008: 79).

Защитената през 1997 г. дисертация се разглежда като основа на Путиновия модел за осъществяване на енергийна сигурност. Когато през 2000 г. започва първият президентски мандат на Путин, започва и практическото прилагане на тези идеи. По същество те се свеждат до превръщането на Русия в енергиен колос и възвръщане на геополитическите ѝ позиции. Увеличените добиви на нефт и газ, както и контролът върху трасетата за пренос трябва да бъдат в основата на руското възраждане.

Значителното покачване на цените на енергоносителите след 2003 г. повлия изключително благоприятно върху икономическото и социалното развитие на Русия. Това допринесе за утвърждаването на модела „Путин“ и нарастване на личната му популярност. Трябва да уточним, че този модел не се изчерпва само с акцента върху енергийните източници, а има и още ключови елементи.

Другият важен момент в политиката, провеждана от президента Путин, е отказът от приватизацията на държавната собственост и осъществяването на мащабна ренационализация. Анализът на този процес показва, че от една страна,

крупните държавни компании вероятно ще увеличат влиянието си на международните пазари. Също така отнемането на собственост от олигарсите ще отнеме и значителна част от тяхното политическо влияние. За един авторитарен режим, какъвто е този на Путин, това е особено важно. Национализацията намалява и чуждото, най-вече западно влияние върху Русия и предполага нейното развитие като силна национална държава.

Това са действия, които бяха посрещнати с одобрение от най-широки слоеве на руското общество. Тежките социални проблеми на прехода и порочните практики при осъществяването на приватизацията като че ли щяха да намерят своето решение чрез „реформите“ на Путин. Традиционно ляво и националистически настроено, руското общество прие с ентузиазъм действията на популярния си президент.

Не трябва да се пропуска и още един важен елемент, който е пряко свързан с ренационализацията. Процесът на формиране на политически и икономически независима средна класа, започнал при Елцин, беше прекъснат.

Една авторитарна власт по никакъв начин не се нуждае от такъв стълб на либерално – демократичното общество, какъвто се явява средната класа. За такава власт е от жизнено значение държавата да не загуби контрола върху икономиката.

„Как да бъде оценен посоченият процес? Очевидно е, че в близкосрочна перспектива той работи за консолидирането на руското общество и икономически елит, тъй като държавата има възможност за по-равномерно и справедливо разпределение на брутния национален продукт. В дългосрочна перспектива обаче съществува опасността силният политически контрол да деформира икономиката, така както това стана при съветския модел общество“ (Кънчев, 2008: 94).

Връщането на заграбения от олигарсите държавен ресурс само на пръв поглед изглежда справедлив акт. В крайна сметка, този ресурс преминава в ръцете на висши държавни чиновници, преимуществено от средите на специалните служби. Те се превръщат в много богати хора, контролиращи създаденото статукво.

По този начин се формира един нов за Русия модел, но в същото време изцяло издържан в духа на руската историческа традиция в управлението.

„Така в центъра на „модела Путин“ стои силната държава, ръководена от един много богат политически елит, ухажват от назначени от самия него бизнесмени-милтимилионери и охраняван от специалните служби и правосъдната система“ (Кънчев, 2008: 99).

В този модел отсъства средната класа и това е ясен сигнал, че се прави опит за обществено развитие, различно от традиционния западен капитализъм и последвалото постиндустриално общество.

Фактът, че след краткия период на либерално – демократични реформи при управлението на Елцин Русия започва да търси своята уникалност, едва ли изнепада някога. По важен е въпросът как това ще се отрази на отношенията ѝ със

САЩ и обединена Европа? Можем да твърдим със сигурност, че актуалността на този въпрос вече е окончателно изчерпана. Ако в началото на първия президентски мандат на Путин е имало надежди, че Русия ще се включи в интеграционните процеси в Европа, то към настоящия момент едва ли съществува подобна илюзия.

Не може да се отрече, че болшинството от руснаците приемат този модел и дават подкрепа за неговия лидер Вл. Путин. Тази подкрепа нарасна още повече след анексирането на Крим през 2014 г. и последвалите събития в Източна Украйна. Агресивната политика на руския президент му донесе широка популярност и вдигна рейтинга му до небесата.

В същото време руската икономика преживява сериозна криза, свързана с рязкото снижаване цените на горивата на световните пазари. Зависимостта на страната от износа на енергоносители така и не беше преодоляна, структурата на руската икономика си остава нереструктурирана и тежко обвързана със суровинния пазар. При това положение поевтиняването на суровия петрол с повече от 50% през лятото на 2014 г. удари силно икономиката на Русия. Бюджетът беше изправен пред сериозен дефицит, защото е планиран при далеч по-високи цени на петрола. За 2014 г. рублата се обезцени с 40% и тази сериозна инфлация намали доходите на държавните служители, учителите, лекарите и всички заети в бюджетния сектор. Руските банки бяха подложени на сериозен натиск и проблеми с ликвидността. Западните санкции допълнително влошаваха ситуацията в страната.

На този фон популярността на Путин по никакъв начин не беше накърнена. Анексирането на Крим му донесе одобрение в Русия от порядъка на 82% според едно изследване на Всерусийския център за изследване на общественото мнение. Това е ясен сигнал за силата на националистическите настроения в Русия.

Използването на националистическата карта и в последвалите събития в Източна Украйна помогнаха на режима да завоюва социалните проблеми и сътресенията в икономиката. Нещо повече, санкциите на САЩ и ЕС поне в първите месеци по-скоро консолидираха руското общество в подкрепата му към Путин.

Самият той в телевизионното си шоу, наречено „Пряка линия“, определи санкциите като чисто политически, имащи за цел да спрат развитието на Русия в геополитически план. Истинската причина за тях, а именно участието на руски войски при анексирането на Крим и инвазията в Източна Украйна, е упорито отричана от Путин. Всъщност той призна, че при провеждането на референдума в Крим е имало руски части, а целта е била „кримчани да изразят свободната си воля“ (<http://bnt.bg/news/svyat/plyaka-liniya-s-vladimir-putin>).

В същото предаване, излъчено през април 2015 г., той потвърди тезата си, че руската икономика ще преодолее спада и в следващите две години ще се върне към растеж.

Този оптимизъм на руския президент трудно се съотнася с факта, че към настоящия момент страната му е изолирана от достъпа до високи технологии и разчита единствено на износа на горива и суровини. А пазарът там през последните години е доста нестабилен.

Сега задачата на САЩ и ЕС е по-скоро да възпират агресивните уклони на Русия, отколкото да засилват интеграционните процеси с нея. Погрешно е обаче да се смята, че интеграцията с Русия е „кауза пердута“ и усилията в бъдеще не трябва да се подновяват и засилват.

Интересни са отношенията на САЩ и обединена Европа с Китай в контекста на неговото бурно икономическо развитие в последните години. Възходът на някогашната „Поднебесна империя“ накара много анализатори да говорят за край на еднополюсния модел и появата на нов център.

Китай има многовековна история и имперска традиция, която трябва да бъде отчитана, когато разглеждаме съвременните му перспективи. Неслучайно Хенри Кисинджър започва книгата си „За Китай“, подчертавайки неговата традиционно централна роля в региона.

„Дори когато Китай е слаб или разделен, неговата централност остава мерило за регионална легитимност; както китайските, така и чуждестранните кандидати, стремящи се да го обединят или да го завладеят, управляват от китайската столица, без да оспорват базисната предпоставка, че той е център на вселената. Докато други страни се наименоуват по етническите групи и географските характеристики, Китай нарича себе си *zhongguo* – „Средното царство“ или „Централната държава“. Всеки опит да се разбере двадесетвековната дипломация на Китай или неговата роля в света през XXI век трябва да започне – дори с цената на известно потенциално свръхопростяване – с оценяване и разбиране на традиционния контекст“ (Кисинджър, 2012: 19).

Това вековно градено самочувствие на китайците, макар да не се демонстрира показно, трябва да се отчита при анализа на взаимоотношенията със Запада. Ако конкретизираме отношенията между САЩ и Китай, те се намират в мъртва точка след Втората световна война. Едва през 1972 г. след посещението на Ричард Никсън в Китай и подписването на т.нар. Шанхайско комюнике тези отношения започват да стават интензивни.

Всъщност комюникето потвърждава идеологическите различия и противоположната посока на развитие, която имат двете страни. Интересно е общото противопоставяне на каквато и да е хегемония в Азиатския регион на Тихия океан. Този тезис е ясно насочен срещу експанзионистичната политика на СССР, която в крайна сметка обединява интересите на американци и китайци.

По един характерен начин, без бързане, но последователно, бяха осъществени китайските икономически реформи. Началото е поставено в края на 70-те години на миналия век от тогавашния лидер Дън Сяопин. Акцентът е върху децентрализацията на икономиката и производството на потребителски стоки.

Това, съчетано с изпращането на десетки хиляди китайски студенти в западни университети, става официална политика. Неслучайно Третият пленум на ЦК на Китайската комунистическа партия, проведен през 1978 г., издига лозунга „Реформи и отваряне“.

Необходимо е да уточним, че тази икономическа либерализация не е съпроводена от стъпки към политическа такава. Това си остава характерна особеност на китайските промени и в бъдеще, пазарни принципи и еднопартийна социалистическа система на управление.

Дън Сяопин написва известната инструкция от 24 йероглифа към последователите си.

„Наблюдавайте внимателно; укрепете нашата позиция; справяйте се спокойно с делата си; крийте нашия потенциал и изчаквайте благоприятния за нас момент; научете се да не биете на очи; и никога не претендирайте за лидерство“ (Кисинджър, 2012: 382).

Това са кратки, ясни и точни указания, които лидерът оставя, подготвяйки своето оттегляне. Важно е да се отбележи, че това е писано в началото на 90-те години на миналия век, когато Китай е далеч от бляскавите си икономически успехи. Напротив, страната е в политическа криза след бруталните действия на властите срещу протестиращите от площад „Тиенанмън“. Същото може да се каже за икономическото и социалното положение на държавата.

Дън Сяопин е достатъчно прозорлив да предупреди, че големите опасности за страната му ще дойдат, когато реформите я превърнат във фактор от световно значение. Възходът на Китай, без съмнение, щеше да предизвика реакции както от неговите съседи, така и в глобален план.

Точно за това бъдеще, на чиято реалност ние сме свидетели, са насочени указанията на Дън. Напредъкът на Китай изисква съдържаност и разум в глобалните отношения. Още в края на 90-те години реформите започнаха да дават резултат и БВП на страната нарастваше с двуцифрени стойности. Политическата стабилност, резултат от мирното предаване на властта в ръцете на новото поколение комунистически лидери, също допринесе за новия статус на Китай.

Китайските лидери от началото на XXI век – президентът Ху Дзинтао и премиерът Уен Дзибао, продължиха пазарния модел и устойчивия ръст на икономиката. Целите на управляващите бяха формулирани като изграждане на „хармонично общество“ и „хармоничен свят“.

В идеен аспект е интересно да се отбележи реабилитацията на конфуцианството от официалните китайски власти, без да бъдат отхвърлени марксизмът и маоизмът. Показателно е изграждането и финансирането на множество институти „Конфуций“, популяризиращи китайската култура и традиции в различни страни. Тази „културна експанзия“ е показателна за новото самочувствие и новата роля на Китай в света. Паметникът на Конфуций, издигнат през 2011 г. недалеч от мавзолея на Мао, също е характерен пример за опита на управляващите

да стъпят на здрави основи.

По отношение на външната си политика Китай остава на принципите за мирно развитие и хармоничен свят. Липсват индикации за стремеж към глобално лидерство, но в същото време китайските ръководители говорят за „перспективата за глобална многополюсност“ (Кисинджър, 2012: 438). Теза, която се споделя от руската външна политика и създава условия за сближаване на двете бивши империи.

В тази връзка е интересно да се разгледа позицията на Китай към Запада и конкретно към САЩ, чиято доминация в съвременния свят не подлежи на съмнение. Ако Съединените щати са свръхсилата, крепяща един еднополюсен свят, дали това се вписва в разбирането на Китай за глобална хармония? Дали трябва да се доверяваме на китайските заявления за „мирен възход“ и „хармоничен свят“ след цитираната по-горе инструкция от 24 йероглифа на Дън? Ще припомним отново една част от нея: „...крийте нашия потенциал и изчакайте благоприятния за нас момент...“ (Кисинджър, 2012: 382).

Може би китайската политика завоалира дълбоко вкоренените имперски инстинкти на възроденото „Средно царство“ и манипулира международната общност?

Подобни съмнения се пораждат по-скоро от неофициални публикации, издържани в националистически дух и призоваващи към световно лидерство.

Официален Пекин остава много внимателен във външнополитическите си амбиции и се придържа към тезите за хармоничния свят и взаимноизгодното сътрудничество.

Кисинджър смята, че концепцията за Тихоокеанска общност, подобна на Атлантическата общност, създадена след Втората световна война, би намалила недоверието в региона и конкретно между САЩ и Китай.

„Концепцията за Тихоокеанска общност – регион, към който Съединените щати, Китай и други държави принадлежат и в чието мирно развитие участват, може да облекчи страховете и на двете страни. Тя ще направи Съединените щати и Китай част от едно общо начинание. Споделените цели – и развитието им – в известна степен ще заменят стратегическите тревоги. Тази концепция ще даде възможност на големи държави като Япония, Индонезия, Виетнам, Индия и Австралия да участват в изграждането на обща система, вместо да се поляризират между „китайския“ или „американския“ блок“ (Кисинджър, 2012: 458).

Подобни визионерски проекти имат много и различни препятствия при осъществяването си. Надеждата е, че последното поколение китайски ръководители – президентът Си Цзинпин и министър-председателят Ли Къцян, избрани през 2013 г., споделят подобни идеи.

Значителния ръст на китайската икономика през последните десетилетия не може да скрие и някои сериозни проблеми на страната.

Най-многобройното население в света – около милиард и триста милиона,

предполага, че Китай трудно ще се приближи до лидерите по БВП на глава от населението. Нещо повече, според китайски източници, ако за основа се вземе жизненият стандарт на Обединените нации за 1 долар на ден, то през 2010 г. в страната е имало 150 милиона души, живеещи под прага на бедността.

Развитието на стопанската инфраструктура е крайно неравномерно, съществува пропаст между селските райони и големите градове, между високоразвитите крайбрежни региони и неразвитите западни области. Икономическото неравенство е може би най-големият проблем на „социалистически“ Китай. През 2012 г. е оповестено едно изследване за социалното неравенство, което в предходните години е било достъпно само за управляващия елит. Става въпрос за така наречения коефициент на Джини.

„При стойности на коефициента от над 0,4% се смята, че различията са толкова големи, че съществува опасност от избухване на социални размирици в обществото. Данните, оповестени от държавната статистика, също показват ясно, че през последните 10 години коефициентът на Джини за Китай се е движел между 0,47 и 0,49 на сто, надвишавайки значително критичната стойност“ (<http://www.dw.de/китайският-контраст/a-16547878>).

Това означава огромно социално неравенство, съчетано с прогресиращо засоряване на населението. Политиката за едно дете в семейството, въведена от Комунистическата партия през 1979 г., е довела до това, че в Китай през 2012 г. почти десет процента от населението е над 65-годишна възраст.

Такъв дисбаланс ще се отрази неблагоприятно върху китайската икономика изградена върху притока на многобройна и евтина работна ръка. Неслучайно някои ръчни производства вече се преместиха в страни с по-ниски надници, като Виетнам или Бангладеш.

Към това трябва да прибавим и факта, че 8% растеж през споменатата 2012 г., макар и впечатляващ като цифра, е доста по-слаб от предходните години, когато достигаше двуцифрени числа.

„Външната търговия на Китай също е в застой. През юли износът е намалял с един процент в сравнение с предходната година, а преките чуждестранни инвестиции са се свили с цели 8,7 процента. Все повече капитали напускат страната, а инвеститорите ѝ обръщат гръб. Изглежда, че досегашният икономически модел, базиран на инвестиции и износ, е изчерпан“ (<http://www.dw.de/ако-китай-сесрине/a-16181426>).

Тези факти поставят много въпроси пред втората икономика в света. След като се възползва успешно от глобализацията през последните десетилетия, Китай ще трябва да намери и отговор на редица предизвикателства.

ЛИТЕРАТУРА

- Бердяев, Н. (1994). *Извори и смисъл на руския комунизъм*. София.
Бжежински, З. (1994). *Извън контрол*. София.
Бжежински, З. (1997). *Голямата шахматна дъска*. София.
Бжежински, З. (2012). *Стратегическата визия*. София.
Кисинджър, Х. (2012). *За Китай*. София.
Кисинджър, Х. (1999). *Години на промяна*. София.
Кънчев, Р. (2008). *Защо Русия не следва западния модел демокрация*.
София.
Памукчиев, М. (1990). *Среци с Буров*. София.
Хънтингтън, С. (2002). *Сблъсъкът на цивилизациите*. София.
Фукуяма, Фр. (1995). *Конец истории*. Москва.

REFERENCES

- Berdyaev, N. (1994). *Izvori i smisal na ruskiya komunizam*. Sofiya.
Bzhezhinski, Z. (1994). *Izvan kontrol*. Sofiya.
Bzhezhinski, Z. (1997). *Golyamata shahmatna daska*. Sofiya.
Bzhezhinski, Z. (2012). *Strategicheskata viziya*. Sofiya.
Kisindzhar, H. (2012). *Za Kitay*. Sofiya.
Kisindzhar, H. (1999). *Godini na promyana*. Sofiya.
Kanchev, R. (2008). *Zashto Rusiya ne sledva zapadniya model demokratsiya*.
Sofiya.
Pamukchiev, M. (1990). *Sreshti s Burov*. Sofiya.
Hantington, S. (2002). *Sblasakat na tsivilizatsiite*. Sofiya.
Fukuyama, Fr. (1995). *Konets istorii*. Moskva.

PHILOSOPHY OF THE WESTERN SECURITY SYSTEM AND ITS MAIN OPPOSITION

Abstract. Liberal West and its philosophy security face a number of challenges. On the one hand, these are internal problems of the West, on the other hand, are different in cultural and civilizational modes.

✉ **Dr. Dobromir Dobrev, Assoc. Prof.**
Shumen University "Episkop Konstantin Preslavski"
115, Universitetska Str.
9712 Shumen, Bulgaria
E-mail: ddobrev68@gmail.com